

K.O. EN Z.O.
ort aan de ker-
ligt. Hiermede
gd.
rapporten vast-
it drie stel gra-
gd en ook wat
wordt in reke-
el, over te ma-
de.
ide eerste rap-
m, indien daar-
nenkomen. Men

mogelijk niet-
afrekeningen te
tr. 31, Kampen.

EN. De kerke-
utaten voor de
swend, teneinde
grust voor de

icht vereenigde
om de visitatie
ment, maar op
als vinden, die
Eveneens, dat
f een overzicht
gegeven aan de

ZANGKOREN.
er bovenstaand
imeldingen bin-
lich op. Daarbij
leffhebbers zon-
er muziekuitge-
ed deed. En dit

d gekomen, de
: daden over te
m, zangleffhe-
seeren uit, tot
dag 17 Maart
onsplein 13 te

een, doch liefst
sangemeld had-
dinging ontvan-
det deden, toch
gadering wordt

Koren.
1.

atate onderge-
u met Sang":
EN, voorzitter.
staris,
g 96 c, Rotter-

**Schrift
ULSTRA**

Volkerentafel;
olitië; 6. De
Wereldrecht;
st Christelijk
13. De ware
5. De Restaur-
n Pacifisme;
akele hoofd-

1 romandruk,
e deel van de
ngesloten het
licht over de
ie inderdaad

Serie betalen

trecks bij de

, Giro 36000

VRAAGD:

LOPAEDIE,
i f 40, id. in
5.—

el,
CLARING,
f 35.—

s, 519, Bureau
te Goes.

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder.

Medewerkers: Ds F. A. den Boeft, Helpman; Ds E. T. v. d. Born, Amersfoort; Ds R. H. Bremmer, Zwolle; Ds J. van Bruggen, Assen; Ds D. J. Buwalda, Kampen; Prof. P. Deddens, Kampen; Ds L. Doekes, Hilversum; Ds D. van Dijk, Groningen; Ds J. Francke, Rotterdam; P. Groen, Rotterdam; Prof. B. Holwerda, Kampen; K. v. Huizen, Groningen; A. Janse, Breda; Dr P. Jasperse, Leiden; Ds B. Jongeling, Apeldoorn; Ds H. Knoop, Rotterdam; Ds J. Meester, Haarlemmermeer; Mr J. Meulink, Enschede; Ds H. M. Mulder, Kampen; Dr G. K. Schoep, Den Haag; A. Schilder, Den Haag; Ds H. J. Schilder, Utrecht; Ds J. Smelik, Groningen; Dr H. Smilde, Groningen; Ds J. P. v. d. Stoel, Grootegast; D. Stroo, Bussum; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa, U.S.A.; Prof. C. Veenhof, Kampen; Ds G. Visé, Kampen; Ds C. Vonk, Schiedam; Ds F. de Vries, 's-Gravenhage; Ds D. K. Wielenga, Rotterdam; A. Zijlstra, Groningen.

Alle stukken bestemd voor de Redactie: Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 14, Kampen; voor medewerkers: rechtstreeks aan hen of aan de administratie.

Adm.-adres: Oosterbaan & La Cointre N.V., Goes. Tel. 2424 — Postrek. Nummer 406040 ten name van „DE REFORMATIE“, GOES.

Abonn.: f 4.— per halfj., buitenl. f 10.— per jaar; losse nummers 20 cent, alles bij vooruitbetaling. Advertentiën: 20 cent per m.m.

INHOUD: Hoofdartikel: Is Europeesche Federatievorming raadzaam? 14. — Uit de Schrift: Vraag en antwoord, 2. — Kerkelijk leven: De rechter ingeroepen. Maria, de moeder van onzen Heere Jezus Christus, 10. Juiste voorlichting (inzake Zach. 3:6, 7). Proceskosten studenten-

corps. Op verstrooidenreis. — Op 'en om 't kerkplein: Hebt U ook den Heere Jezus verraden? — Pol. en Soc. leven: Verband en Verbond, 3. — Aan een jongeren tijdgenoot: Vuur, water, was. — Gedicht. — Groninger Brieven. — Kerknieuws.

Is Europeesche Federatievorming raadzaam? (XIV)

HOOFDARTIKEL

De gevolgen van het formeel prijsgeven van de onafhankelijkheid van Nederland

DE LIBERTINISTISCHE REVOLUTIE.

Van ongodsdienstige zijde ziet men de Europeesche ontwikkeling na de hervorming dikwijls als niet ongunstig. Men betreurt het dan, dat het Zuiden van Europa niet werd opengelegd voor de hervorming, maar is tevreden over het Noorden, dat in ieder geval werd behouden. Daar zijn de „protestantsche landen“, die een grooten invloed hebben op het Westersche gebeuren.

Dit „protestantsch“ zijn van een deel van Europa heeft met de hervorming echter weinig uitstaande. Tenzij men de hervorming wil beschouwen als een uiting van godsdienstige onverschilligheid. Maar natuurlijk is dat onzin. De godsdienstige onverschilligheid was er eerder dan de hervorming. Deze onverschilligheid was reeds in de middeleeuwsche steden tot een macht aangegroeid, die men later libertinisme ging noemen, en die haar leidende vond in de humanisten²⁸⁾. De humanisten stelden meer belang in de aardse dingen dan in de hemelsche en waren daarom tegen iedere kerkleer gekant, die beperkingen voor het aardse leven met zich meebracht, als die niet direct aan het aardse leven ten goede kwamen. Daarom stonden zij van het begin af niet alleen kritisch tegenover de Roomsche kerkleer, maar ook tegenover de reformatoren, die een gezuiverde belijdenis wilden aanhangen, die in overeenstemming was met de H. Schrift. Verschillen in de belijdenis werden voor hen voorwerpen van kritiek en spot, die met instemming werden ontvangen bij dat deel van de burgerij, dat zich in materiële opzicht een plezierig leven had kunnen verschaffen, en dat ook naar weinig anders verlangde. Vrede en eenstemmigheid zijn het kort begrip van onzen godsdienst — aldus Erasmus — en deze kunnen alleen worden bereikt, als wij zoo weinig mogelijk definiëren en over zooveel mogelijk dingen het oordeel vrij laten. Coornhert voer heftig uit tegen de predikanten, die instemming met de geloofsbelijdenis vroegen, en verklaarde dat de waarheid voor menschen niet te kennen was. De gewezen pastoor „Meester“ Duifhuis wilde van geen catechismus of kerkeraad weten en predikte en hield Avondmaal in Utrecht voor iedereen.

In Noord Nederland kwam spoedig het Remonstrantisme op, dat zich eerst nog voorzichtig uitdrukte, en verklaarde dat de belijdenis geen noodzakelijke, maar slechts een nuttige uitleg van de H. Schrift kon zijn. Anderen gingen echter verder, en verklaarden, dat een belijdenis tekort doet aan het gezag van de H. Schrift, en aan de vrijheid en aan de eenheid van de

Kerk²⁹⁾, zoodat de Fransche gezant in 1657 uit Holland kon schrijven, dat de vrijheid van godsdienst daar zoo groot was, dat het zelfs was toegestaan er heelemaal geen te hebben, en dat de Amsterdamsche kooplieden daarin voorgegingen³⁰⁾.

Deze richting, die niet Roomsche en niet protestantsch was, kwam overal in Europa op. Waar men geen belijdenis wilde aanvaarden, of lichtvaardig de door de hervorming ontstane belijdenissen door nieuwe, daarmee strijdige, verving, vierde het goddelijke individualisme hoogtij. In Noord Nederland verliep dit proces wat langzamer, omdat de gereformeerde belijdenis langer gehandhaafd bleef, en omdat de gereformeerde Kerken zich er tijdens den opstand tegen Spanje van een grooten invloed hadden weten te verzekeren.

Toch bleef de belijdenis in Nederland slechts relatief beter gehandhaafd. Van de meer libertijnsch gezinden, die in de Nederlandsche Republiek een overheidsambt wilden vervullen, eischte men niet slechts dat zij instemden met een nationale, gereformeerde politiek, maar ook dat zij metterdaad lid van de gereformeerde Kerk werden. Het eerste, de instemming met de nationale, gereformeerde politiek, was een rechtvaardige eisch. De invloed van hen, die sympathiseerden met den afval van Montigny of van Renneberg kon de jonge Republiek moeilijk op prijs stellen. Maar als gevolg van het tweede, den eisch tot toetreding tot de gereformeerde Kerk, werden velen slechts voor de schijn gereformeerd, en verloor de Kerk haar innerlijke homogeniteit. Toen er steeds meer van zulke nieuwe lidmaten kwamen, bleek het onmogelijk de kerkelijke tucht op leer en leven te handhaven³¹⁾, en als lid van de gereformeerde Kerk in vollen rechte kregen de libertijnsche elementen zoodat in de Kerk als in den Staat de overhand, Vooral in de regeerperiode van Frederik Hendrik nam hun macht sterk toe, zoodat men het jaar 1628 aanneemt als het jaartal waarin de verdrukking van het Calvinisme in de Nederlanden begon³²⁾. Men kon het libertinisme buiten de Kerk niet meer een halt toeroepen, omdat men eerst het libertinisme in de Kerk moest bestrijden, hetgeen door de overheid werd verboden ter wille van de rust en de dusgenaamde eenheid.

Deze door de Nederlandsche regenten gewilde eenheid op kosten van de erkenning van de betekenis van de belijdenis, bracht echter de verdeeldheid in Europa en het afsnijden van de mogelijkheden voor een Nederlandsch herstel. Gaandeweg wakte de Republiek naar buiten meer den indruk van een nogal

schraperige koopmans-republiek, dan van een land, dat in de eerste plaats de zaken van de religie aan het hart ging.

Toen de Hugenooten in levensgevaar verkeerden door de legers van kardinaal de Richelieu, die het Protestantisme in Frankrijk wilde uitroeien, was het een cynische Republiek der Nederlanden, die een smaldeel van 20 schepen aan den kardinaal zond, om hem in deze politiek te steunen. Het was voordeelig, zoo verklaarde men, als Frankrijk niet langer werd opgehouden door de Hugenooten, omdat een sterk Frankrijk de Republiek beter tegen Spanje kon steunen³³⁾. 25 jaar later vatte zelfs onze Prins Willem II het plan op om met ditselfde nu geheel Roomsche en imperialistisch geworden Frankrijk den strijd tegen Spanje voort te zetten ten einde België te kunnen verdeelen. Zoodat de Noordelijke als de Zuidelijke Nederlanden konden zich gelukkig achten, dat het concept-tractaat, om in 1651 Antwerpen door den Prins — en Brugge (op 15 km. afstand van Sluis!) door den Franschen koning — te doen belegeren, niet kon worden uitgevoerd.

Het is tijdens ditselfde proces van verval en libertinistische overheersching, dat de vrede van Westfalen werd gesloten, die het middel zou zijn, waardoor in belangrijke mate over het lot van Europa werd beschikt. De scheidslijn van de contra-reformatie werd er erkend. Men ging ervan uit, dat de landen met een protestantschen vorst voortaan een protestantsch volk zouden hebben, en de landen met een katholieken vorst een katholiek volk. Cujus regio, illius religio; wiens rijk, diens godsdienst, werd de leus. Volgens J. Pirenne was de totale afwezigheid van ieder beginsel tijdens de Westfaalse onderhandelingen het bewijs van de wijsheid der diplomaten, die er aan werkten³⁴⁾. Het is echter de vraag, of de diplomaten hierdoor hun wijsheid of hun godsdienstige onverschilligheid bewezen. Want hoewel de vrede de nederlaag beteekende van de pauselijke reactie, was de geestelijke strooming die in Westfalen met den zegepalm ging strijken, het godsdienstige indifferentisme, dat zich om de Kerk en het Woord Gods slechts weinig bekommerde, als de zaken maar zoo konden worden geregeld, dat er een voordeelig internationaal machtsverevenwicht ontstond. Tijdens de onderhandelingen werd een ware koehandel gedreven. Als over den godsdienst gehandeld moest worden, trad Zweden op als kampioen der Lutherse vorsten, terwijl Frankrijk de Roomsche belangen van den keizer steunde. Maar daarom steunden Frankrijk en Zweden elkaar niet minder, als 'er om ging de keizerlijke macht te fnuiken. Frederik Willem van Brandenburg bedong den godsdienstvrede voor de Gereformeerden in Duitschland. Niettemin zou deze groote keurvorst, die een deel van zijn opvoeding aan het hof van Frederik Hendrik ontving, en wiens schoonzoon hij was, later een poging doen om de gereformeerde en luthersche belijdenis door machtsmiddelen in zijn rijk tot elkaar te brengen. Daarvoor ontzette hij o.m. den weerspannigen Paul Gerhardt, dichter van het bekende „O Haupt voll Blut und Wunden“, uit zijn ambt in Berlijn. Tijdens de vredesbesprekingen steunde hij beurtelings Frankrijk en den keizer, om de Zweden te matigen in hun eischen³⁵⁾.

Het resultaat van deze „realistische“ wijze van onderhandelen was de internationale sanctionneering van de verdeling van Europa in een katholiek deel en in een protestantsch deel. Bovendien was het Protestantisme reeds versnipperd. In de Lutherse landen

²⁸⁾ J. A. van Nieuwenhuysen, Hervormd-remonstrants gesprek, den Haag, 1949.

²⁹⁾ A. Malet en J. Isaac, XVIIe et XVIIIe siècles, Paris, 1947, 166.

³⁰⁾ A. Janse, Van Dordt tot '34, Kampen, 1934, 31 e.v.

³¹⁾ Mededeling van A. A. van Schelven.

³²⁾ G. Groen van Prinsterer, Gesch. v. h. Vad., 279.

³³⁾ J. Pirenne, Les grands courants de l'histoire universelle, II, Neuchâtel, 1946, 575.

³⁴⁾ Weber-Baldamus, Handb. d. Weltgesch., III, Leipzig, 1919, 361, 531.